

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу Білоган Ольги Ігорівни «Оптимізація структури зовнішньої торгівлі країн Центральної та Східної Європи», представлену на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 - світове господарство і міжнародні економічні відносини

Актуальність теми дослідження

Зовнішня торгівля в умовах глобалізації світо господарського простору відіграє визначальну роль у трансформації економіки держав. Поряд з прискореннями глобалізаційних процесів, дієвими і потужними стають процеси регіоналізації. Обсяги та інтенсивність внутрішньогалузевої торгівлі Азійських країн, країн Північної Америки та Європейського Союзу актуалізують необхідність пошуку шляхів оптимізації інтеграційних намірів України за Європейським вектором.

Слід виділити практичну цінність та наукову вагомість обраних автором векторів дослідження. Зокрема: внутрішні ринкові реформи країн ЦСЄ і лібералізація; системні економічні кризи; оптимізації зовнішньоекономічної діяльності, передусім, промислових підприємств; акцент при оптимізації структури торгівлі на галузі з високим показником доданої вартості тощо. Пошук відповідей на зазначені питання, безперечно сприятиме виявленню шляхів оптимізації структури зовнішньої торгівлі країн Центральної та Східної Європи. Особливо важливим є глибоке опрацювання практики реформування зовнішньоторговельної діяльності нових членів Європейського співтовариства, досвід яких сприятиме ефективності інтеграційних зусиль України за європейським вектором. Вкрай важливим є виявлення впливу змін факторомісткості торгівлі на зміну експортних доходів країн ЦСЄ, які є передумовою ефективною трансформації структури торгівлі у відповідності до трендів розвитку міжнародної торгівлі.

Наукова новизна отриманих результатів

Узагальнюючим результатом наукової новизни дисертаційного дослідження є побудова моделі оптимальної стратегії структуризації зовнішньої торгівлі країн Центральної та Східної Європи. Найбільш вагомими науковими результатами, що розкривають особистий внесок дисертанта у розробку досліджуваної проблеми та характеризують новизну дослідження, полягають на наш погляд, у такому:

– Змодельовано і доведено позитивний вплив структури зовнішньої торгівлі (с. 128-129, 132-133) та капіталомісткості експорту країн ЦСЄ (с. 145-147) на вартість одиниці експорту. Автором, виявлено тенденцію до зростання питомої частки машинобудування у загальному експорті та позитивний вплив такого зростання на зростання вартості експорту (с. 134-135).

– Побудовано теоретичну модель взаємодії диверсифікації та спеціалізації у торгівлі країн ЦСЄ (с. 124), а також проаналізовано структури експортних операцій на основі цієї моделі через обчислення частки перших 100 товарних груп у експорті (рівень спеціалізації) та загальної кількості товарних груп у експорті (диверсифікація) (с. 125).

– Визначено, що експортно-імпорتنі операції у країнах ЦСЄ здійснюються на основі двох теорій міжнародної торгівлі – теорії внутрішньогалузевої торгівлі та теорії торгівлі на основі ефекту масштабу виробництва (с.153-154).

– Удосконалено механізм аналізу структурних змін експорту та імпорту країн Центральної та Східної Європи в умовах реформування їхніх економічних систем. Автором виявлено, що у структурі експорту переважає продукція з високим ступенем обробки та великою доданою вартістю (продукція точного та транспортного машинобудування) (с. 98-101). У структурі імпорту домінує електрообладнання, продукція автомобілебудування та авіабудування. Помітною також є частка сировинних

матеріалів, однак аналіз динаміки структурних змін імпорту засвідчує зменшення частки цієї товарної групи у структурі імпорту країн ЦСЄ (с. 102-105).

– Визначено головні фактори впливу на ефективність експортної діяльності країни. Зокрема, виокремлено такі фактори впливу, як індекс експортних цін, коливання еластичності попиту на світовому та внутрішньому ринках, зміни у технологіях та умовах виробництва, рівні монополізації ринків певних товарів, обмінний курс національної валюти країни, тарифна політика, а також різновид товарів, що експортують та імпортують (с. 84, 87).

– Вдосконалено емпіричну складову дослідження механізмів оптимізації структури зовнішньої торгівлі країн ЦСЄ. Автором проаналізовано зв'язок між торгівлею та реструктуризацією у країнах ЦСЄ через механізми набуття знань та технологічного вдосконалення виробництва (с. 126-128). Також здійснено детальний динамічний аналіз зміни технологічної структури експорту країн ЦСЄ та структури експорту за факторами виробництва упродовж 1995–2013 рр. (с. 109-110).

– Одержала подальшого розвитку методика тестування моделей зовнішньої торгівлі через використання панельних регресійних моделей для країн ЦСЄ (с. 166-168); розроблено класифікацію теоретичних досліджень вибору зовнішньоторговельної політики держави (с. 52).

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій

Наукові розробки та висновки здобувача є достатньо обґрунтованими і достовірними результатами дослідження. Дисертацію побудовано на засадах використання структурно-функціонального методу; методу динамічних порівнянь та порівняльного аналізу; описово-аналітичного та статистико-економічний методів; регресійного аналізу та наукового абстрагування тощо.

Отримані результати базуються на використанні наукових та аналітичних праць українських та закордонних вчених, офіційних публікацій та статистичних даних Світового банку, Європейського банку реконструкції та розвитку; бази даних торгівлі товарами Статистичного департаменту Організації Об'єднаних Націй, Організації економічного співробітництва та розвитку; баз даних державних комітетів статистики країн ЦСЄ; періодичних видань, матеріалів міжнародних конференцій.

Робота отримала достатню апробацію, за результатами дослідження опубліковано 11 наукових праць, зокрема, 6 із них – у наукових фахових виданнях (в тому числі у науковому фаховому виданні іноземної держави, яке включено до міжнародних наукометричних баз) та 5 – у збірниках тез доповідей міжнародних науково-практичних конференцій. Загальний обсяг публікацій становить 3,33 друк. арк.

Публікації відображають зміст дисертаційної роботи, автореферат відповідає її змісту.

Зв'язок дослідження з науковими програмами, планами, темами

Дисертацію виконано на кафедрі міжнародного економічного аналізу та фінансів Львівського національного університету імені Івана Франка відповідно до плану науково-дослідної роботи за темою «Дослідження проблеми вибору та формування траєкторії розвитку держав в умовах їх значної торговельної та фінансової відкритості» (номер державної реєстрації 0113U000869 січень 2013 – грудень 2015).

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів

Теоретичне значення результатів проведеного дослідження полягає в розвитку теоретичних основ щодо оптимізації структури зовнішньої торгівлі країн ЦСЄ. теоретичні положення, методологічні та прикладні аспекти можуть використовувати науковці для подальшого дослідження методів

оптимізації структури зовнішньої торгівлі, а також державні органи влади у здійсненні ними економічної політики на макроекономічному рівні.

Практичне значення дисертаційної роботи підтверджується їх використанням під час підготовки аналітичних матеріалів Львівською обласною державною адміністрацією (довідка № 1-30-2396 від 28.05.2015 р.). Результати наукових досліджень є складовими навчальних програм, що використовуються на факультеті міжнародних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка під час викладання дисциплін «Міжнародний економічний аналіз», «Економіка Європейського Союзу» (довідка № 2343-Н від 26.05.2015 р.).

Зауваження та дискусійні положення до дисертації

Незважаючи на високий науковий рівень проведеного дослідження та обґрунтованість отриманих результатів, щодо роботи можна висловити ряд зауважень:

- На наш погляд, твердження автора про суперечність результатів новітніх наукових досліджень у галузі міжнародної торгівлі (с.35) класичним теоріям є безпідставними. Вважаємо, що еволюційний розвиток теорій міжнародної торгівлі є саме еволюцією а не запереченням теорій абсолютних та порівняльних переваг, які покликані уточнювати, розвивати та удосконалювати базові твердження класиків економічної думки згідно із трендами сучасного розвитку міжнародної торгівлі. Більш того, нехтування концепціями класиків наукової думки, призводить до ринкових дисбалансів та кризових явищ як в межах національної економіки, так і у її торговельних взаємовідносинах із зовнішнім середовищем. Окрім того, некоректним є систематизація теорій представлена автором у вигляді таблиці 1.3. Розвиток теорій міжнародної торгівлі (с. 36-38). Таблиця не є змістовною, представлені теорії позбавлені їх авторів, дискусійним є наукове виокремлення категорій «нове припущення», «нова теорія» - відносно кого і чого? тощо.

- У дисертації заявлено про наміри автора дослідити результати застосування моделей торгівлі у реформуванні зовнішньої торгівлі в країнах Центральної та Східної Європи (параграф 1.3). Проте, представлено суто описову характеристику тих чи інших реформ у Чехії, Угорщині, Словаччині та Польщі (с.52 -75). Як наслідок, моделі не конкретизовано. Відсутня систематизація та узагальнення результатів дослідження. Не проведено чітких паралелей (відповідностей) між тією чи іншою моделлю торгівлі та відповідними реформативними діями, що сприяло б розробці ґрунтовних висновків про ефективність тих чи інших моделей торгівлі для реформування зовнішньоторговельної діяльності країн.

- Автором обрано для аналізу темпів зростання економіки країн ЦСЄ у наслідок розвитку зовнішньої торгівлі ВВД, який включає прорахунок ВВП та умов торгівлі. (с.91 – 94) Вважаємо, висновки набули б ґрунтовності у разі доповнення дослідження результатами прорахунку взаємозалежності показників розвитку зовнішньої торгівлі і темпів економічного зростання країн. Окрім того, автор даними таблиці 2.3. (с.93 – 94) констатує найбільш позитивний ефект від торгівлі в Україні на відміну від Чехії, Угорщини, Польщі, Словаччини (с.94) й на цьому зупиняється не коментуючи і не вивчаючи зафіксований показник. Залишено поза увагою факт значного скорочення частки с/г у ВВП країн ЦСЄ : у 2 рази у Польщі, Словаччині, у 3 рази в Угорщині, у 4 рази у Чехії. Прослідкувати наслідки для економічно-соціального розвитку країн означеного факту вкрай важливо з огляду на міжнародну спеціалізацію України у сфері АПК й її наміри залучення до процесів євроінтеграції.

- Вважаємо не завершеним дослідження питання впливу ринкових реформ на зміну структури зовнішньої торгівлі країн ЦСЄ. Автором не простежено і не виявлено наслідки перетворень (с. 94 – 108). Динаміка зміни структури має бути співставлена із інструментами зовнішньоторговельної політики держав аби дійти висновку стосовно інструментів оптимізації

структури зовнішньої торгівлі країн ЦСЄ, які спроможні стати провідним світовим досвідом для країн із намірами євро інтеграційного розвитку.

- В основу аналізу факторомісткості виробництва автор поклав теорію Гекшера-Оліна стосовно обумовленості ефективності експорту використанням надлишкових факторів виробництва (с.108, 119). Проте, матеріал дисертації позбавлений розгорнутого аналізу наявних факторів виробництва, окрім трудових ресурсів, та їх співвідношення до і після реструктуризації економіки країн ЦСЄ.

- Ґрунтовним є припущення автора, стосовно того, що підвищення технологічного рівня виробництва призводить до вивільнення робочої сили. Тому парадоксальними є одержані результати динаміки кількості трудових ресурсів у експорті: з 1994 по 2013 рр. – відбулось збільшення зайнятості робочої сили у експортоорієнтованих галузях: у Польщі – на 561 тис. осіб, Словаччині – 267 тис., Угорщині – 61 тис., Чехії – 165 тис. і тільки в Україні зафіксовано зменшення зайнятості на 1885 тис.осіб (табл. 2.11, с. 116). Отже, автор не має підстави говорити, що водночас із зміною технологічної структури експорту країн ЦСЄ відбулася і зміна його факторомісткості (с.116).

- Погоджуючись з тим, що технологічне вдосконалення виробництва у довготерміновому періоді в країнах ЦСЄ відбувається на основі чергування диверсифікації та спеціалізації, додаємо, що означена характеристика притаманна усім країнам світового господарства, проте справедлива й у зворотному порядку. Окрім того, не знаходимо підтвердження у роботі твердженню дисертанта, що вузька спеціалізація передбачає низьку конкурентоспроможність (с.125). Можна дискутувати стосовно черговості впровадження спеціалізації, диверсифікації. Автор вважає основою економічного зростання країни якість і новизну товарів, незалежно від галузі (с.108). Ми ж настоюємо, що спеціалізація країн у міжнародній торговельній системі обумовлена порівняльними перевагами (тобто факторонаділеністю). Надалі ж утримання й збільшення частки регіонального, світового ринку

потребує як диверсифікації так постійного моніторингу новітніх науково-технічних розробок у галузі експортної спеціалізації.

- Надзвичайно ціннісним виявляємо проведений аналіз внутрішньогалузевої торгівлі (с. 150 - 154). Автор констатує на с. 148: «значна частка торгівлі між розвиненими країнами є внутрішньогалузевою». Проте, вивчаючи результати внутрішньогалузевої торгівлі країн ЦСЄ слід провести паралелі із показниками внутрішньо регіональної торгівлі країн ЦСЄ - членів ЄС. Адже ріст внутрішньогалузевих зв'язків є запорукою довготривалих торговельно-виробничих зв'язків, вкрай актуальних у непередбачуваному глобальному середовищі й, як правило, наслідком членства країни у певному регіональному угрупованні.

- На нашу думку, високу науково-практичну цінність для України мало б узагальнення результатів вивчення ефективних напрямків трансформації структури зовнішньої торгівлі внаслідок реформування економік країн ЦСЄ інтегрованих до економічного простору ЄС. Хоча, усі розділи дисертації містять дані зовнішньоторговельного розвитку України, вони не мають упорядкованого характеру й потребують систематизації і висновків, на основі порівняння із результатами дослідження Чехії, Словаччини, Угорщини й Польщі, глибоко вивчених у роботі. Зокрема, ціннісним для України є підсумковий висновок автора на основі вивчення ефекту масштабу виробництва в експортно-імпортних операціях країн (с.156 -168), що незважаючи на членство у ЄС, виробництво у більшості країн ЦСЄ сконцентроване саме на власних територіях держав (с.169), тобто недопустиме перекладання відповідальності за добробут нації на будь-яке інтеграційне утворення.

Загальна оцінка дисертації

Викладені зауваження та дискусійні положення щодо дисертації не впливають на загальну позитивну оцінку представленої роботи. Дисертаційна робота Білоган Ольги Ігорівни «Оптимізація структури зовнішньої торгівлі країн Центральної та Східної Європи» є завершеною самостійною науковою

роботою, в якій автором вирішено важливу наукову задачу виявлення напрямки оптимізації структури зовнішньої торгівлі країн ЦСЄ, розроблено рекомендації щодо реструктуризації та підвищення ефективності використання наявних порівняльних переваг.

Зміст дисертаційної роботи відповідає обраній темі, забезпечує досягнення поставленої мети і вирішення завдань дослідження та відповідає вимогам п.11,13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», а її автор Білоган Ольга Ігорівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини.

Офіційний опонент:

доцент кафедри міжнародної
торгівлі ВДНЗ Київського національного
економічного університету імені Вадима Гетьмана,
к.е.н., доцент

І.Б. Іринчина